

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента
Москаленко Олени Іванівни

на дисертацію Васюкович Оксани Миколаївни

**«Формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до
ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях»**,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

За останні роки авіаційна система України зазнала змін, спрямованих на адаптацію до відповідних стандартів та рекомендацій Міжнародної організації цивільної авіації, Європейської організації забезпечення безпеки аеронавігації та інших міжнародних регіональних авіаційних організацій. Згідно з міжнародними вимогами проходить реформування авіаційної освіти в Україні, що є частиною загальноєвропейських освітніх перетворень, що передбачає усунення недоліків системи авіаційної освіти попередніх років, зокрема підготовки майбутніх авіадиспетчерів.

Ефективність здійснення процесу підготовки до ведення радіообміну як у звичайних, так і в екстремальних умовах польоту безпосередньо впливає на надійність професійних навичок майбутніх авіадиспетчерів, хоча й не вважається єдиною передумовою досягнення належного рівня цієї надійності. Недостатня надійність професійних навичок ведення радіообміну постає однією з причин низки авіаційних катастроф минулих років, тому пошук шляхів та механізмів постійного підвищення ефективності підготовки майбутніх авіаційних фахівців до ведення радіообміну, удосконалення культури професійного спілкування авіаційних диспетчерів, покращення рівня їхньої професійної надійності завжди було і є однією з актуальних проблем для вищих льотних навчальних закладів, які готують майбутніх авіаторів. З огляду на це намагання використати найсучасніші досягнення педагогічної науки для формування готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у стандартних та нестандартних ситуаціях мають стати одним з основних видів діяльності в навчально-виховному процесі.

Комунікація – один із основних засобів реалізації професійних завдань. Сьогодні суспільству потрібні авіаційні фахівці, а саме авіадиспетчери, які окрім комплексу спеціальних знань, повинні вміти добре орієнтуватись у різноманітних комунікативних ситуаціях, обирати адекватні засоби спілкування, активно сприймати й аналізувати інформацію, чітко, логічно й переконливо виражати свої думки, встановлювати й підтримувати міжособистісні контакти, долати комунікативні бар'єри, організовувати співробітництво. Для ефективної роботи диспетчерського підрозділу необхідна невимушена атмосфера спілкування, чітке розуміння всіма членами задач колективу, повага думки інших, вирішення суперечностей без тиску, шляхом зважування доказів сторін та вироблення групового рішення. Саме комунікативні вміння, що забезпечують спілкування, є суттєвим засобом

здійснення будь-якої професійної діяльності, у тому числі фахової діяльності авіадиспетчера.

Від рівня володіння професійним спілкуванням залежить не лише діяльність, а й життя учасників комунікації. У нашому випадку – це спілкування між диспетчером і пілотом. Саме від того, як розуміють один одного учасники цієї взаємодії, залежить безпека польоту. Таким чином, для успішної реалізації професійної діяльності авіадиспетчерам треба вміти здійснювати ефективну комунікацію в режимі «диспетчер – пілот». Необхідне також здійснення комунікації в моносоціумних групах таких як «диспетчер – служби організації повітряного руху», «диспетчер – члени авіаційного персоналу» тощо. Отже, професійне спілкування майбутніх авіадиспетчерів буде ефективним, якщо воно базується на знанні професійно орієнтованих дисциплін та за умови сформованих комунікативних умінь, необхідних для успішного спілкування та обміну інформацією.

Формування комунікативних умінь майбутніх диспетчерів УПР під час навчання у ВНЗ – активний освітній процес, зумовлений потребою суспільства в професійній підготовці кваліфікованих спеціалістів у сфері авіації.

У цьому контексті дослідження О. М. Васюкович є актуальним та своєчасним, оскільки репрезентує теоретико-методичні засади формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях.

Коротко схарактеризуємо структурні елементи рецензованої праці.

Категорійний апарат роботи упорядковано логічно й чітко. Автор визначила об'єкт, предмет, мету, основні завдання та методологічну основу наукового проекту, схарактеризувала етапи наукового пошуку, обґрунтувала новизну, вказала на практичне й теоретичне значення одержаних результатів.

Засадничим у роботі є розділ I – «Теоретичні засади формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях», у якому О. М. Васюкович проаналізувала проблему дослідження професійної готовності фахівців у авіаційних закладах вищої освіти; схарактеризувала сутність базових понять дослідження; розкрила стан дослідження проблеми та окреслила сучасні наукові підходи до формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях.

Дисертантка досить вдало визначила методологічне підґрунтя дослідження – вказала на суть та зміст понять «радіообмін», «людський чинник», «нестандартні ситуації», «стандартна фразеологія ІКАО», «звичайна англійська мова в авіаційному контексті», «загальна зміна мовного коду», «спілкування в авіації», «готовність», «психологічна готовність», «професійна готовність», які розкривають специфіку професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях.

У процесі аналізу ключових положень Міжнародних документів цивільної авіації (Документу ІКАО № 9835 An/453 «Керівництво з впровадження вимог ІКАО щодо володіння мовою» (2010), Циркуляру ІКАО № 318-An/180 «Критерії мовного тестування для глобального узгодження»

(2009); Циркуляру ІКАО № 323-Ап/185 «Рекомендації з програм навчання авіаційної англійської мови» (2009), дисертантка зазначає, що однією з основних компетентностей майбутніх авіадиспетчерів є комунікативна компетентність, характерна риса якої – професійно-орієнтоване діалогічне спілкування фахівців аеронавігації під час ведення радіообміну.

Опираючись на визначення комунікативної компетентності у Міжнародному документі цивільної авіації ІКАО 9835 (2010) Оксана Миколаївна вказує на те, що загальна комунікативна компетентність складається з лінгвістичних, соціолінгвістичних та прагматичних компонентів, розкриваючи їх сутність (с. 41-42).

Привертає увагу інноваційний погляд авторки дисертації щодо конкретизації сучасних підходів до формування професійної готовності фахівців у закладах вищої освіти авіаційного профілю. У цьому руслі авторка дослідження вдало розкриває доцільність організації професійної підготовки майбутніх авіадиспетчерів на засадах компетентнісного, комунікативного, та особистісно орієнтованого підходів (с. 43-50).

Ціннісним є визначення поняття «радіообмін» у контексті дослідження, яке авторка розглядає як процес і як продукт діалогового спілкування. Зокрема, Оксана Миколаївна вказує на те, що діалог радіообміну не передбачає зорового сприйняття комунікантів, тобто під час спілкування авіадиспетчер і пілот не можуть спиратися на зоровий контекст мовленнєвої взаємодії, який складається з міміки, жестів, рухів тіла, тощо. Авторка також зауважує, що у функціональному плані радіообмін – це ієрархічно організовані мовленнєві акти, об'єднані у висловлювання діалогічного типу (с. 64).

Схвально оцінюємо той факт, що авторка проводить власний лінгвістичний пошук особливостей англійського радіообміну (п.1.3 дисертації). О. М. Васюкович детально й комплексно аналізує англійську складову радіообміну між авіадиспетчером та екіпажем, та визначає її основні характеристики: граматичні, фонетичні та синтаксичні (с. 64-66).

Окремої уваги заслуговує аналіз змістового наповнення навчальних планів та навчальних програм, які займають першорядне місце у професійній підготовці майбутніх авіадиспетчерів вищих навчальних закладів. Проаналізувавши навчальні плани за 2012–2018 рр., авторка дослідження систематизувала дисципліни залежно від їх значущості в досягненні цілей щодо професійної готовності авіаційного диспетчера (п.1.3). Окремо авторка проаналізувала професійну дисципліну «Професійна англійська мова» та акцентувала увагу на важливості оволодіння англійською мовою майбутніми авіадиспетчерами на рівні В2 за шкалою Ради Європи, що є мінімально необхідним для ступеня бакалавра, важливості міждисциплінарних зв'язків навчальної дисципліни «Професійна англійська мова» з іншими професійними дисциплінами («Людський чинник в аеронавігації», «Управління повітряним рухом», «Обладнання та технічні засоби обслуговування повітряного руху», «Тренажерна підготовка», «Базова підготовка», «Автоматизовані системи управління повітряним рухом» та ін.) (с. 74-79 дисертації).

Однак пропонувану тему наукового пошуку неможливо дослідити повною мірою без з'ясування методичних засад наукового пошуку. Отже, вартісним у роботі є розділ II дисертації – «Педагогічні умови ефективності формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях». У ньому обґрунтовано компоненти, критерії, показники та рівні сформованості професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях; визначено педагогічні умови, обґрунтовано модель та запропоновано комунікативно-орієнтовану технологію формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях.

Розкриваючи специфіку професійної діяльності авіадиспетчерів дисертантка вказує на ключові поняття дослідження в аналізованому руслі – «готовність», «психологічна готовність», «професійна готовність» та запропонувала авторську дефініцію поняття «професійна готовність майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях», яка є інтегрованим особистісним утворенням, яке характеризується сформованістю теоретичних знань та практичних умінь, значущих для управління повітряним рухом у нестандартних ситуаціях, що дозволяє здійснювати ведення англомовного радіообміну, мінімізуючи можливість помилок і забезпечуючи безпеку польотів (с. 100).

На основі студіювання наукових праць щодо проблеми формування професійної готовності О. М. Васюкович визначила основні компоненти професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях, а саме: психологічний й змістово-практичний; Відповідно до структурних компонентів готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях схарактеризовано критерії їх сформованості: мотиваційний; емоційно-вольовий; когнітивний; операційно-діяльнісний (с. 100). Критеріями сформованості психологічного компонента визначені: мотиваційний, та емоційно-вольовий. Відповідно до критеріїв сформованості змістово-практичного компонента віднесено: когнітивний та операційно-діяльнісний, які детально розкриті на с. 102-104 рецензованої праці.

Визначивши критерії та показники професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях, авторкою розмежовано рівні професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів за кожним із запропонованих критеріїв – низький, середній, високий (с.105-106).

Окремо дисертантка акцентує увагу на необхідності проведення констатувального етапу експерименту для виявлення фактичного стану сформованості професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях (с. 106-114).

Погоджуємося з думками О.М. Васюкович про те, що ефективність формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях зумовлюється реалізацією спеціальних педагогічних умов, а саме: мотивування студентів до набуття знань та умінь щодо ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях;

поєднання змісту фахових та іншомовних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх авіадиспетчерів; врахування цілей та стандартів ІКАО щодо мовної підготовки фахівців авіадиспетчерського складу; занурення студентів в симульовану професійну авіадиспетчерську діяльність. Змістове наповнення кожної з педагогічних умов розкрито на с. 118-132 рецензованої праці.

Позитивно оцінюємо той факт, що авторка розробила модель формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях, яку графічно представлено на с. 136 роботи, що об'єднує п'ять структурних блоків: цільовий (мета і завдання); методологічний (основні підходи та принципи); змістовий (структура професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях та зміст її формування); процесуально-технологічний (педагогічні умови, комунікативно-орієнтована технологія формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях (знання, вміння, етапи, форми організації, засоби та методи формування відповідної готовності)) та оцінно-результативний (критерії, рівні та результат формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях).

Щодо реалізації комунікативно-орієнтованої технології формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях, то вкажемо, що вона увиразнюється детальним змістом навчально-тематичного плану практикуму, який включено до навчальної дисципліни «Професійна англійська мова» та складається з 5-ти блоків тем, які включають різні нестандартні ситуації в польоті; передбачено практичні заняття та самостійну підготовку, на завершення модулю – виконання комплексної контрольної роботи. Кількість практичних годин на семестр складає 60 годин, 51 година відведена на самостійну роботу; загальна кількість годин за практикумом складає 111 годин (с. 145-157).

Переконливими є результати дослідження, які містяться на сторінках п. 3.1 та 3.2. рецензованої наукової праці.

У результаті копіткої роботи автором одержано такі нові факти:

- обґрунтовано структуру професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях та розкрито її змістові компоненти (психологічний та змістово-практичний);
- визначено педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях;
- теоретично обґрунтовано модель формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях, яка становить єдність блоків: цільового, методологічного, змістового, процесуально-технологічного та оцінно-результативного;
- створено й упроваджено в освітній процес комунікативно-орієнтовану технологію формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях;

Висновки в дисертаційному дослідженні логічні й переконливі.

Схвально оцінюємо додатки до наукової роботи, що репрезентують повну картину проведення експериментальних студій. Представлений матеріал ретельно систематизований. Він має практичне значення для подальшого його використання в межах аудиторної та позааудиторної роботи.

Достовірність наукових положень і висновків забезпечується багатоаспектним аналізом досліджуваної проблеми, вдало та логічно дібраними емпіричними й теоретичними методами: аналіз та синтез, метод моделювання й класифікації, метод експертної оцінки даних, статистико-математичним аналізом одержаних показників.

Експериментальна робота підтвердила ефективність запропонованих О.М. Васюкович шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх авіадиспетчерів, змістовим ядром якої є формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях.

Дисертаційна робота розвиває теоретико-практичні положення й методологічну базу вітчизняної дидактики вищої школи, оскільки в ній визначено зміст, методи, прийоми, засоби розвитку компонентів цілісного утворення.

Дисертантка наприкінці дослідження окреслює подальші напрями роботи, вказує на ті проблеми, які потребують першочергового вирішення. На її думку, це аналіз зарубіжного досвіду формування професійної готовності авіадиспетчерів до ведення радіообміну; використання інноваційних технологій у процесі професійної підготовки фахівців авіаційного профілю.

Підкреслимо також ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації. Робота вдало ілюстрована схемами, таблицями. Це сприяє унаочненню теоретичних положень, викладених автором.

При цьому хочемо звернути увагу на дискусійні моменти та зауваження дисертації:

1. У параграфі 1.1 авторкою вдало розкрито основні підходи до формування професійної готовності авіафахівців, проте, на нашу думку, у цьому параграфі варто було б конкретизувати підходи саме до професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях.

2. Дисертантка провела ґрунтовний теоретичний аналіз ключових понять дослідження (параграф 1.2), проте незрозумілим є сутність поняття «фахові та іншомовні дисципліни», тому доцільно було б доповнити його аналізом. Крім того, поглиблений аналіз поняття «білінгвізм», описаний у параграфі 1.3, доцільно було б перенести у параграф 1.2, там, де описано основні поняття дослідження.

3. У параграфі 1.2 авторка проводить статистичний аналіз кількості авіаційних подій за 1945–2010 рр., динаміку кількості загиблих в авіаційних подіях за 1945–2000 рр., розподіл факторів, наслідками яких стали події за 2013–2015 рр., кількість авіаційних подій в структурі вияву людського чинника (1947–2006 рр.), проте варто було б доповнити ці відомості більш оновленими даними, принаймні до 2017 року.

4. У параграфі 1.3 авторкою детально описані цикли дисциплін для професійної підготовки бакалаврів, проте, на нашу думку, такий розширений опис є зайвим, можна було б просто фокусувати на дисципліні «Професійна англійська мова» та інших професійних дисциплінах, з якими вона пов'язана.

5. На с. 76 зазначено, що «упродовж останніх семи років загальна кількість годин, відведених на дисципліну «Професійна англійська мова» не збільшувалася». Проте, ми вважаємо, що доцільно було б підкреслити, що відповідно до закону «Про вищу освіту» кількість годин зменшилася майже на 30 % і це негативно вплинуло на рівень підготовки з професійної англійської мови, в тому числі в аспекті ведення радіообміну, що зумовлює пошук альтернативних шляхів подолання цейтноту годин та актуалізує проблему дослідження.

6. Основний текст дисертації дещо переобтяжений таблицями, рисунками, схемами з прикладами практичних завдань з англомовної підготовки. Можна було б перенести їх у додатки.

Висловлені зауваження та побажання не є принциповими для загальної позитивної оцінки дисертації, зміст якої відображено у фахових статтях та інших науково-методичних публікаціях.

Загалом констатуємо, що рецензована наукова праця О. М. Васюкович є комплексним дослідженням з проблеми формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях.

Є підстави стверджувати, що дисертаційна робота «Формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях» відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами), а її автор Васюкович Оксана Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри іноземних мов
Льотної академії
Національного авіаційного університету

О. І. Москаленко

Підпис О.І. Москаленко засвідчується

Мачасьник

Богославська